

Sygn. akt I ACa 1228/13

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 marca 2014 r.

Sąd Apelacyjny w Łodzi I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący:	SSA Wincenty Ślawnicki
Sędziowie:	SA Krystyna Golinowska SO del. Ewa Kulesza (spraw.)
Protokolant:	st.sekr.sądowy Katarzyna Olejniczak

po rozpoznaniu w dniu 14 marca 2014 r. w Łodzi

na rozprawie

sprawy z powództwa **Z. W.**

przeciwko **A. P.**

o zachowek

na skutek apelacji pozwanej

od wyroku Sądu Okręgowego w Kaliszu

z dnia 12 lipca 2013r. sygn. akt I C 268/13

- I. **zmienia zaskarżony wyrok w punkcie 1 i 2 w ten sposób, że oddala powództwo w całości;**
- II. **zasądza od Z. W. na rzecz A. P. kwotę 553,50 (pięćset pięćdziesiąt trzy 50/100) złotych tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym;**
- III. **przyznaje i nakazuje wypłacić ze Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Kaliszu na rzecz adwokata J. S. kwotę 553,50 (pięćset pięćdziesiąt trzy 50/100) złotych brutto tytułem nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powódce z urzędu w postępowaniu apelacyjnym.**

Sygn. akt I Aca 1228/13

UZASADNIENIE

Pozwem wniesionym w dniu 20 listopada 2012r. do Sądu Rejonowego w K. VI Zamiejscowy Wydział Cywilny z siedzibą w O. Z. W. wniosła o zasądzenie od pozwanej A. P. kwoty 1.000.000,00 złotych.

W uzasadnieniu pozwu powódka podała, że jej roszczenie wynika z tytułu zachowku należnego ze spadku po zmarłej ciotce K. W..

Postanowieniem z dnia 25 stycznia 2013r. Sąd Rejonowy w K. VI Zamiejscowy Wydział Cywilny z siedzibą w O. uznał się niewłaściwym rzeczowo i sprawę przekazał według właściwości Sądowi Okręgowemu w Kaliszu.

W piśmie procesowym z dnia 3 kwietnia 2013r. pełnomocnik powódki

ustanowiony z urzędu podtrzymał żądanie powódki, a nadto wniósł o zasądzenie ustawowych odsetek od dnia wniesienia pozwu oraz zasądzenie kosztów pomocy prawnej udzielonej powódce z urzędu - oświadczając, iż nie zostały one uregulowane.

Pozwana A. P. w odpowiedzi na pozew wniosła o rozłożenie na raty zachowku należnego powódce, uzasadniając swoje stanowisko trudną sytuacją majątkową i obowiązkiem zapłaty zachowku dwóm innym uprawnionym osobom.

W piśmie procesowym z dnia 7 czerwca 2013r. pełnomocnik pozwanej

ustanowiony z urzędu wniósł o oddalenie powództwa w całości oraz o zasądzenie od Skarbu Państwa kosztów z tytułu udzielonej pomocy prawnej pozwanej oświadczając, iż koszty te nie zostały zapłacone nawet w części. W uzasadnieniu podał, że żądanie powódki nie ma żadnego uzasadnienia faktycznego ani prawnego.

Na rozprawie w dniu 9 lipca 2013r. powódka wniosła o zasądzenie tytułem zachowku kwoty 15.000zł. Pozwana wniosła o oddalenie powództwa w całości, (k. 104-105)

Zaskarżonym wyrokiem Sąd I instancji:

- 1). w pkt wyroku zasądził od pozwanej A. P. na rzecz powódki Z. W. kwotę 1.805,00 złotych z ustawowymi odsetkami od dnia 20 listopada 2012 roku,
- 2). w pkt 2 oddalił powództwo w pozostałym zakresie,
- 3). w pkt 3 przyznał adwokatowi J. S. prowadzącemu Kancelarię Adwokacką w K. kwotę 8.856,00 złotych brutto tytułem zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powódce z urzędu i kwotę tę nakazał wypłacić z funduszu Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Kaliszu,
- 4). w pkt 4 przyznał adwokatowi J. W. prowadzącemu Kancelarię Adwokacką w K. kwotę 8.856,00 złotych tytułem zwrotu kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej pozwanej z urzędu i kwotę tę nakazał wypłacić z funduszu Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Kaliszu.

Powyższe rozstrzygnięcie zapadło na podstawie ustaleń faktycznych, które Sąd II instancji podziela w całości i uznaje za własne, a które sprowadzają się do następujących okoliczności.

Spadkodawczyni K. W. zmarła (...).

W chwili śmierci była panną, nie miała dzieci własnych ani przysposobionych. Rodzice spadkodawczyni w chwili jej śmierci nie żyli. Spadkodawczyni miała czworo rodzeństwa: S. W., I. L., M. W. i F. W., który zmarł w (...). Zmarły F. W. miał pięcioro dzieci: powódkę - Z. W. oraz M. F., G. W., A. W. i D. W..

Postanowieniem z dnia 10 maja 2010 roku w sprawie I Ns 71/10 Sąd Rejonowy w O. stwierdził, że spadek po zmarłej K. W. na podstawie testamentu notarialnego z dnia 18 kwietnia 1983r. nabyła pozwana A. P. w całości. Zmarła K. W. pozostawiła po sobie 1/2 części zabudowanej nieruchomości o powierzchni 0.04.08 ha położonej w K., wpisanej do księgi wieczystej Kw nr (...) prowadzonej przez Sąd Rejonowy w O. oraz 1/2 części samochodu osobowego marki F. (...), nr rejestracyjny (...), rok produkcji 1994. Wartość spadku według cen rynkowych dla celów podatkowych na dzień 12 lipca 2010r. ustalono na kwotę 72.200 zł.

Powódka wartość spadku po zmarłej K. W. określiła na kwotę 1.000.000,00 złotych, a pozwana na kwotę 72.000zł. powołując się na wartość spadku ustaloną dla celów podatkowych.

Powódka byłaby powołana do spadku z ustawy po zmarłej K. W. i dziedziczyłaby po niej w 1/20 części gdyby zmarła nie pozostawiła testamentu.

Ugodą zawartą w dniu 23 marca 2012r. w sprawie IC 85/11 Sądu Rejonowego w O. pozwana A. P. zobowiązała się zapłacić G. W. (siostrze powódki) kwotę 1.500 zł. tytułem zachowku po K. W..

Ugodą zawartą w dniu 12 lutego 2013r. w sprawie VIC 38/13 Sądu Rejonowego w K. VI Zamiejscowego Wydziału Cywilnego z siedzibą w O. pozwana A. P. zobowiązała się zapłacić D. W. (bratu powódki) kwotę 2.500 zł. tytułem zachowku po K. W..

Powódka nie pracuje, otrzymuje rentę socjalną w kwocie 610 zł. miesięcznie, jest osobą samotną. Powódka choruje. Od 28 czerwca 2002r. ma orzeczoną niepełnosprawność w stopniu umiarkowanym. Orzeczenie o stopniu niepełnosprawności zostało wydane do 31 lipca 2014r.

Pozwana ma 72 lata, jest na emeryturze. Otrzymuje 1.210,90 zł. emerytury miesięcznie. Nie ma nikogo na utrzymaniu. Jest właścicielką zabudowanej nieruchomości położonej w K.. Aktualnie spłaca D. W. z tytułu zachowku w kwocie po 300 zł. kwartalnie. Na utrzymanie domu i spłatę pożyczki wydaje 685 zł. miesięcznie.

Powyższy stan faktyczny Sąd Okręgowy ustalił na podstawie załączonych do akt sprawy dokumentów prywatnych, a także dokumentów znajdujących się w załączonych do niniejszego postępowania aktach sprawy Sądu Rejonowego w O., sygn. akt I Ns 71/10 oraz I C 85/11, Sądu Rejonowego w K. sygn. akt VI C 38/13 oraz w oparciu o zeznania stron, które nie budziły wątpliwości i nie były kwestionowane.

W świetle poczynionych ustaleń faktycznych Sąd I instancji uznał powództwo za uzasadnione co do kwoty 1.805,00 złotych i w tym zakresie na podstawie art. 991 § 1 k.c. zasądził od pozwanej na rzecz powódki wskazaną kwotę, oddalając w pkt 2 wyroku powództwo w pozostałej części jako nadmierne. O odsetkach ustawowych Sąd I instancji orzekł na podstawie art. 481 § 1 k.c. zasądzając je od daty wytoczenia powództwa, tj. od 20 listopada 2012 roku.

Uzasadniając swoje rozstrzygnięcie Sąd a quo wskazał, że przy obliczaniu wysokości zachowku należy ustalić czystą wartość spadku, stanowiącą różnicę pomiędzy wysokością aktywów wchodzących w skład spadku a wysokością długów spadkowych według stanu z chwili otwarcia spadku i cen z chwili orzekania o zachowku, zasadniczo według cen rynkowych. Sąd przyjął wartość masy spadkowej na kwotę 72.200 zł, gdyż jest to wartość ustalona przez urząd skarbowy dla celów podatkowych. Powódka podając wartość na kwotę 1.000.000,00 zł. nie wykazała na jakiej podstawie dokonała wyceny tego majątku. W dalszej kolejności Sąd zważył, że gdyby zmarła K. W. nie pozostawiła testamentu, to zgodnie z zasadą wyrażoną w art. 932 § 4 i 5 kc, spadek po niej z ustawy dziedziczyłoby jej rodzeństwo, w tym ojciec powódki gdyby dożył otwarcia spadku, dziedziczyłoby 1/4 części spadku. Ojciec powódki nie dożył otwarcia spadku, to w jego miejsce spadek odziedziczyłaby między innymi powódka w 1/20 części. Skoro uprawnionej z tytułu zachowku należy się połowa wartości jej ustawowego udziału spadkowego, to w tym przypadku powódka ma prawo do 1/40 wartości udziału spadkowego po zmarłej ciotce.

Przechodząc do rozważań w zakresie wysokości należnego powódce zachowku Sąd I instancji wskazał, że w skład masy spadkowej po K. W. wchodzi składniki, których wartość wynosi 72.200,00 złotych. Wobec powyższego z tytułu zachowku powódce należy się kwota 1.805 zł. ($72.200zł : 4 \text{ osoby} = 18.050 \text{ zł}; 18.050 \text{ zł.} : 5 \text{ osób} = 3.610 \text{ złotych}$ i z tej kwoty 1/2 wartości z tytułu zachowku stanowi kwotę 1.805 zł.)

Apelację od powyższego wyroku wniósł pełnomocnik pozwanej zaskarżając wyrok w całości i zarzucając mu obrazę prawa materialnego poprzez błędną wykładnię przepisu art. 991 k.c. a polegającą na zakwalifikowaniu powódki do kręgu osób uprawnionych do zachowku, podczas gdy prawo do zachowku jej nie przysługuje.

W następstwie tak sformułowanego zarzutu skarżący wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa w całości oraz o zasądzenie na jego rzecz kosztów z tytułu udzielonej, a nieopłaconej pomocy prawnej świadczonej pozwanej z urzędy za II instancję – oświadczając, że nie zostały one uiszczone nawet w części.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje.

Apelacja pozwanej zasługuje na uwzględnienie w całości.

Sąd Apelacyjny dzieląc ustalenia faktyczne Sądu I instancji i przyjmując je za własne, ocenia, że z prawidłowo ustalonego stanu faktycznego, Sąd Okręgowy wyciągnął błędne wnioski i w sposób nieprawidłowy zastosował prawo materialne.

Skarżący słusznie zarzucił Sądowi I instancji dokonanie błędnej wykładni przepisu art. 991 k.c.

Stosownie do treści art. 991 § 1 k.c. zstępnym, małżonkowi oraz rodzicom spadkodawcy, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, należą się, jeżeli uprawniony jest trwale niezdolny do pracy albo jeżeli zstępny uprawniony jest małoletni – dwie trzecie wartości udziału spadkowego, który by mu przypadął przy dziedziczeniu ustawowym, w innych zaś wypadkach – połowa wartości tego udziału (zachówek).

Jeżeli uprawniony nie otrzymał należnego mu zachowku bądź w postaci uczynionej przez spadkodawcę darowizny, bądź w postaci powołania do spadku, bądź w postaci zapisu, przysługuje mu przeciwko spadkobiercy roszczenie o zapłatę sumy pieniężnej potrzebnej do pokrycia zachowku albo do jego uzupełnienia.

Swoboda dysponowania majątkiem za życia, na przykład w formie darowizny, czy swoboda testowania pozwalająca na dowolne dysponowanie majątkiem w testamencie na wypadek śmierci mogą prowadzić do pokrzywdzenia osób najbliższych spadkodawcy, które zresztą czasem przyczyniają się do tworzenia lub powiększania majątku spadkowego. Stąd też osoba fizyczna ma przynajmniej moralny obowiązek wspierania rodziny, w tym też pozostawienia im korzyści ze spadku. Jednakże o tym kto, jakie i na jakich zasadach otrzyma korzyści po zmarłym, decyduje ustawa. Można więc stwierdzić, że w kręgu rodziny zmarłego istnieją osoby, którym pozostawienie korzyści jest obligatoryjne w zakresie określonym w ustawie. (...) Na podstawie art. 991 § 1 k.c. uprawnionymi do zachowku są zstępni, małżonek oraz rodzice spadkodawcy, którzy “byliby powołani do spadku z ustawy.” Do kręgu osób uprawnionych do zachowku należą również przysposobieni i ich zstępni, a także przysposabiający. W każdym jednak przypadku należy dokonać oceny, która z tych osób byłaby powołana do spadku z ustawy. Prawa do zachowku zostają bowiem pozbawione osoby, które ustawa nakazuje traktować tak, jakby nie dożyły chwili otwarcia spadku, tj. zrzekły się dziedziczenia po zmarłym (art. 1049 § 2 k.c.), odrzuciły spadek (art. 1020 k.c.), zostały uznane za niegodne dziedziczenia (art. 928 § 2 k.c.), a także wyłączone od dziedziczenia orzeczeniem sądu (art. 940 i 935¹ k.c.) oraz wydziedziczone. (...) Należy też podkreślić, że roszczenie o zachówek jest dziedziczne, przy czym należy zgodzić się, że roszczenie z tytułu zachowku przechodzi na spadkobierców osoby uprawnionej, jeżeli ci spadkobiercy należą do kręgu osób uprawnionych do zachowku po pierwszym spadkodawcy (art. 991 § 1 k.c.), a więc niezależnie od tego, czy w konkretnej sytuacji faktycznej przysługiwałoby im własne prawo do zachowku po tym pierwszym spadkodawcy. (A. Kidyba (red.) E. Niezbecka Komentarz do art. 991 Kodeksu cywilnego, Lex)

Na tle treści przepisu art. 991 § 1 k.c. kontrowersje może budzić sformułowanie “którzy byliby powołani do spadku z ustawy”. Stwierdzić zatem należy, że zapis ten odnosi się tylko do określenia osób uprawnionych do zachowku z kręgu osób wymienionych w art. 991 § 1 k.c. (A. Kidyba (red.) E. Niezbecka Komentarz do art. 991 Kodeksu cywilnego, Lex)

Na gruncie powyższych rozważań wskazać należy, iż instytucja zachowku ma charakter ustawowy i przyznaje uprawnienia określonym tylko osobom do dochodzenia roszczenia o zapłatę kwoty pieniężnej. Uprawnienie to przysługuje wyłącznie osobom które należą do kręgu ściśle określonego w przepisie art. 991 § 1 k.c., jeżeli jednocześnie nie zostały powołane do spadku.

Zgodnie z art. 991 § 1 k.c., co do wykładni, którego w niniejszym postępowaniu, skierowano zarzut apelacji, roszczenie o zachowek, a zatem roszczenie o zapłatę kwoty pieniężnej należy się tylko zstępnym zmarłego spadkodawcy, jego małżonkowi oraz rodzicom. Zstępnymi są dzieci, wnuki, prawnuki, czyli krewni pochodzący jeden od drugiego. Powódka jest córką F. W. - zmarłego brata spadkodawczyni K. W., a zatem jako krewna w linii bocznej pozostaje poza kręgiem osób uprawnionych do zachowku po zmarłej. Prawo do zachowku przysługuje bowiem jedynie najbliższym członkom rodziny zmarłego, do których ustawa w sposób wyczerpujący zalicza jego zstępnych, małżonka oraz rodziców.

Z uwagi na to, iż powódce, jako krewnej w linii bocznej, a więc krewnej dalszej roszczenie o zapłatę kwoty z tytułu zachowku nie służy, okoliczność ta winna stanowić podstawę oddalenia powództwa przez Sąd I instancji.

Instytucja zachowku służy ochronie interesów majątkowych najbliższych członków rodziny spadkodawcy, wymienionych w art. 991 § 1 k.c. przez zapewnienie im, niezależnie do woli spadkodawcy, a nawet wbrew jego woli, roszczenia pieniężnego odpowiadającego określonej w powołanym przepisie ułamkowi wartości ich udziału w spadku, który by im przypadł przy dziedziczeniu ustawowym. Obliczenie zachowku następuje na podstawie wartości spadku ustalonej według cen z daty orzekania o roszczeniu z tego tytułu. (tak Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 13 czerwca 2013 roku, sygn. akt V CSK 385/12).

Mając na względzie powyższe Sąd Apelacyjny na podstawie art. 386 § 1 k.p.c. zmienił zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego w jego pkt 1 i 2 i oddalił powództwo w całości.

Na podstawie art. 98 k.p.c. w zw. z art. 108 § 1 k.p.c. i art. 391 § 1 k.p.c. oraz § 13 ust 1 pkt 2 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 roku w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz.U. 2013 Nr 461) Sąd zasądził od powódki na rzecz pozwanej kwotę 553,50 złotych tytułem zwrotu kosztów zastępstwa procesowego w postępowaniu apelacyjnym.

W oparciu o przepis § 13 ust 1 pkt 2 w zw. z § 20 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 roku w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (Dz.U. 2013 Nr 461) Sąd przyznał i nakazał wypłacić ze Skarbu Państwa – Sądu Okręgowego w Kaliszu na rzecz adwokata J. S. kwotę 553,50 złotych brutto tytułem nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej powódce z urzędu w postępowaniu apelacyjnym.